

Львівський інститут банківської справи УБС НБУ, Oleg.Skasko@gmail.com

До початку XXI-го століття рейтингові агентства у світі розвивались за принципом саморегулювання, встановлюючи власні стандарти діяльності. Водночас їх роль у загальній системі контролю банківських установ є важливою, оскільки вони присвоюють рейтинги надійності банків, які використовують інвестори, вкладники та державні органи як важливу інформацію для прийняття власних рішень.

У суспільстві з ринковою економікою банківський рейтинг (від англ. rating – оцінка) – це насамперед, інструмент демонстрації інвестиційної привабливості банку через уміння його менеджменту професійно і прибутково працювати в такій складній сфері, якою є фінансовий бізнес [1, с. 581]. Рейтинг – це „обличчя банку на міжнародних і внутрішніх ринках”.

Основними функціями рейтингів банків є:

- ті, які формують імідж банку (наприклад показники ефективності та надійності банку);
- ті, які визначають місце банку серед інших банків, що по-своєму дає можливість менеджерам оцінити "слабкі" та "сильні" сторони банку порівняно з іншими і прийняти адекватні рішення щодо вдосконалення його майбутньої діяльності;
- оцінювання банків клієнтами для прийняття рішень відносно співпраці з тією чи іншою банківською установою;
- забезпечення вивчення динаміки надійності банку, що дає змогу прогнозувати його розвиток;
- рекламування банку – допоможе здобути довіру населення до банку та завоювання певних сегментів на банківському ринку.

Заходи упорядкування діяльності рейтингових агентств у світовій практиці розпочалися після банкрутства крупних американських компаній Енрон та Ворлдком, яким рейтингові агентства присвоїли високі рейтинги. Самі ж агентства під час прояву негативних подій в банківській системі почали як для виправдання власних промахів знижувати рейтинги банків, країн-позичальників. Такі зміни рейтингів відбувались після того, як суспільству було відомо про події (факти), які агентства мали завчасно передбачити. Фактично агентства фіксували вже проявлені події, а не попереджали учасників ринку про можливі майбутні події.

У 2003 р. Технічний комітет Міжнародної організації регуляторів фінансового ринку (IOSCO) розробив Принципи діяльності, а потім на їх основі у 2004 р. прийнято Кодекс засад діяльності рейтингів агентств. Через два роки у США введено в дію закон «Про реформування кредитних рейтингів агентств», основною метою якого є запровадження вимог з прозорості системи реєстрації агенцій, бажаних отримати статус «Національно визнаних рейтингів агентств» та з їх ефективної діяльності. Крім того, Комісія з цінних паперів США отримала повноваження щодо контролю діяльності рейтингів агентств.

Європейський Союз у вересні 2009 р. ввів в дію Положення «Про рейтингові агентства», у якому передбачено ведення контролю якості послуг рейтингових агентств Європейським органом нагляду з цінних паперів і ринків. Крім того, Положення регулює порядок, умови визнання та використання в Євросоюзі рейтингів, присвоєних у третіх країнах, які не є його членами, а саме:

- визнання Єврокомісією нормативно-правової бази країни на відповідність європейському законодавству щодо контролю за рейтинговими агентствами. Європейський орган нагляду з цінних паперів і ринків укладає угоди про співробітництво та обмін інформацією з відповідними органами інших країн;
- надання права Європейському органу нагляду з цінних паперів і ринків відстеження діяльності рейтингових агентств.

Один із наведених варіантів доведеться застосовувати в Україні, оскільки вітчизняні банки в противному випадку не зможуть вийти на фінансові ринки Європейського Союзу.

Формування ринку рейтингових послуг в Україні розпочалось у 2004 році із розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. №208–р «Про затвердження Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання» [4].

Концепція визначає критерії, що досліджуються під час проведення рейтингової оцінки, на основі результатів якої встановлюється ступінь кредитного ризику, пов'язаного з об'єктом оцінки, яка оформляється як кредитний рейтинг, визначений за Національною рейтинговою шкалою.

Кредитний рейтинг базується на відомостях (зокрема на даних звіту аудитора), що подаються об'єктом оцінки, і публічній інформації про об'єкт оцінки та середовище його діяльності. Уповноважене Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку на проведення рейтингової оцінки агентство має відповідати таким критеріям:

- є резидентом України;
- спеціалізується виключно на наданні послуг з визначення кредитного рейтингу та інформаційно-аналітичних послуг, пов'язаних із забезпеченням діяльності з визначення кредитного рейтингу;
- використовує для проведення оцінки Національну рейтингову шкалу;
- володіє інформаційною інфраструктурою, достатньою для ефективного збирання, оброблення та аналізу даних, і засобами для оприлюднення відомостей про визначений кредитний рейтинг;
- має досвід роботи не менше ніж 2 роки.

Кредитний рейтинг може бути змінений у разі появи нових відомостей про об'єкт оцінки та в інших випадках, які агентство вважатиме достатніми для перегляду рейтингу. Кредитний рейтинг позичальника характеризує рівень його спроможності своєчасно та в повному обсязі виплачувати відсотки і основну суму за борговими зобов'язаннями.

Кредитні рейтинги можуть бути короткостроковими (характеризують кредитний ризик у короткостроковій перспективі – до одного року) і довгостроковими (характеризують кредитний ризик у довгостроковій перспективі – понад один рік).

Прогноз кредитного рейтингу (позитивний, стабільний чи негативний) є коментарем стосовно тенденцій, які впливають на кредитний рейтинг, з точки зору його можливої (але не обов'язкової) зміни в подальшому. Рейтинг може бути відкликаний, якщо позичальник не подає уповноваженому агентству інформацію, необхідну для поновлення рейтингу, або з інших причин.

Під час проведення рейтингової оцінки суб'єкта господарювання проводиться якісний та кількісний аналіз результатів його фінансово-господарської діяльності, визначається їх відповідність законодавству, стратегія розвитку суб'єкта, його конкурентоспроможність та становище на ринку, кваліфікація та спеціалізація працівників тощо.

У процесі проведення оцінки організаційно-правової структури суб'єкта господарювання аналізується ефективність корпоративного управління, характер відносин між власниками і органами управління та з органами державної влади, а також відповідність його діяльності законодавству.

У 2005 році з метою реалізації Концепції внесено зміни в Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» в частині обов'язкового рейтингування емітентів цінних паперів та Закон України «Про страхування», який заборонив страхувальникам розміщувати кошти резервів у банках з кредитним рейтингом нижче інвестиційного.

У 2006 році Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку визнала можливим здійснення рейтингування в Україні трьома міжнародними (європейськими) агентствами – Фітч (Fitch Ratings), Мудіз (Moody's Investors Service) та Стендерд енд Пулз (Standard&Poor's) та затвердила Положення «Про конкурс з визначення уповноважених рейтингових агентств».

Згідно вимог положення рейтингове агентство, що не має статусу уповноваженого рейтингового агентства та зацікавлені в його отриманні, мають право надсилати до комісії з цінних паперів та фондового ринку письмові звернення щодо необхідності проведення конкурсу. Ініціатором проведення конкурсу виступає Комісія. Конкурс проводиться не рідше одного разу на рік. У разі надходження не менше двох письмових звернень рейтингових агентств щодо необхідності проведення конкурсу він проводиться позачергово. Конкурсна комісія (7 осіб) складається з представників органів державної влади, професійних учасників ринку цінних паперів та їх об'єднань, емітентів, наукових закладів [2].

До участі в конкурсі допускаються ті претенденти, які письмово підтвердили своє бажання взяти участь у конкурсі, надали відповідні документи і відповідають таким критеріям:

- є резидентом;
- надає професійні послуги та безпосередньо здійснює визначення кредитних рейтингів (рейтингування) або інформаційно-аналітичні послуги, пов'язані із забезпеченням діяльності з визначення кредитного рейтингу;
- має офіційний веб-сайт в мережі Інтернет з вільним доступом ;
- має досвід роботи не менш 1 року у зазначеній сфері діяльності та перелік визначених та оприлюднених кредитних рейтингів національним суб'єктам господарювання;
- має статутний капітал у розмірі не менше 2500 мінімальних заробітних плат, не менше 50 відсотків якого внесено у грошовій формі;
- не має серед пов'язаних осіб, пов'язаних з учасниками ринків фінансових послуг та не визначає їх кредитні рейтинги.

У 2007 році Кабінет Міністрів України затвердив «Національну рейтингову шкалу», згідно якої значення кредитних рейтингів варіюються в межах від позначки "uaAAA" (найвища кредитоспроможність) до позначки "uaD" (дефолт) – для довгострокових кредитних рейтингів; у межах від позначки "uaK1" (найвища кредитоспроможність) до позначки "uaKD" (дефолт) – для короткострокових кредитних рейтингів.

Отже, проблема визначення об'єктивних рейтингів банків є досить актуальною. Разом з тим, існує багато проблем у нормативному регулюванні даного виду діяльності, який є підсистемою загальної системи контролю банків. Так, досі не визначено види та міру юридичної відповідальності агентств перед інвесторами, вкладниками тощо за неадекватне рейтингування банку. Крім того, залишається неврегульованим питання участі Національного банку України у контролі якості рейтингових послуг.

Література:

1. Герасимович М.Д., Алексеєнко І.М., Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: Підручник/За ред. А.М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, – 599 с.
2. Заходи щодо реалізації Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання та Положення про умови конкурсу щодо визначення агентств, уповноважених на проведення рейтингової оцінки, затвержені рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 01.06.2004 р. № 236.
3. Капустинский А., Мустафаева Д. Мировая алхимия рейтингов: революция или эволюция?//Кредит-Рейтинг Монитор.– 2010. – №10 (38). – С.6–10.
4. Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. №208–р.